

СИСТЕМА ФАКТОРІВ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

FACTOR SYSTEM FOR THE DETERMINATION OF OFFENCES AGAINST THE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY OF UKRAINE

Носач А.В.,

кандидат юридичних наук,
докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена факторам детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності України. Запропонована система факторів, в основу якої покладено змістовний характер, до якої включені економічний (фундамент забезпечення економічної безпеки), політичний (наявність легітимної, визнаної та професійної політичної системи), правовий (основується на позитивно-правових приписах), культурно-психологічний, військовий та інформаційний фактори.

Наголошується на тому, що сучасну злочинність необхідно розуміти, як складне динамічне явище, результат життєдіяльності окремого суспільства, на стан і динаміку якого впливають безліч різноманітних явищ, процесів, станів різного характеру. У зв'язку з цим детальне, послідовне вивчення різноманітних факторів, їхнього впливу один на одного, на суспільство, на процеси, які вони запускають, забезпечить якісну, ефективну, комплексну систему заходів протидії злочинності. Отже, фактори (причини та умови), детермінуючі будь-які злочини, зокрема і злочини проти державного суверенітету і територіальної цілісності, є рушійною силою тих процесів і явищ, що у різному співвідношенні впливають на злочинність. Тому цілком закономірно, що фактори детермінації злочинів збігаються з потребами та проблемами, що виникають у конкретному суспільстві і конкретній державі, а отже, постійно перебувають у динаміці. Тож система факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету і територіальної цілісності є такою, що враховує сучасні загрози та ризики.

Наголошено, що економічні та політичні фактори, так би мовити, задають тон в усіх сферах життєдіяльності суспільства, і правова сфера не є тут винятком. Наприклад, вітчизняні правові фактори зумовлені монополією на правотворчість особами, які самі зацікавлені у вирішенні особистих питань або задовольняють інтереси окремих груп, відповідно, створюючи «законні» підстави для вчинення злочинів. Запропонована система факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності держави є взаємообумовленою та взаємодоповнюючою, оскільки в основі всього є суспільство, яке як лакмусовий папірець реагує на всі процеси, що відбуваються, і водночас створює майбутнє з урахуванням набутого досвіду. Отже, утворення криміногенних факторів – це наявність сировини, яка в процесі життєдіяльності суспільства і держави має кінцевий продукт – злочинність, у протистоянні якій необхідно здійснювати вплив на всі елементи запропонованої системи.

Ключові слова: злочинність, фактори, система, суверенітет, територіальна цілісність.

The article is devoted to the determinants of crimes against state sovereignty and territorial integrity of Ukraine. A system of factors based on a substantive nature is proposed, which includes economic (foundation of economic security), political (presence of a legitimate, recognized and professional political system), legal (based on positive and legal prescriptions), cultural and psychological, military and information factors.

It is emphasized that modern crime must be understood as a complex dynamic phenomenon, the result of the life of an individual society, whose condition and dynamics are influenced by many different phenomena, processes, states of different nature. In this regard, a detailed, consistent study of the various factors, their impact on each other, on society, on the processes they initiate, will provide a high-quality, effective, comprehensive system of measures to combat crime. Thus, factors (causes and conditions) that determine any crime, including crimes against state sovereignty and territorial integrity, are the driving force behind those processes and phenomena that affect crime in different proportions. Therefore, it is only natural that the determinants of crime coincide with the needs and problems that arise in a particular society and a particular state, and therefore are constantly in flux. Thus, the system of determinants of crimes against state sovereignty and territorial integrity is one that takes into account current threats and risks.

It is emphasized that economic and political factors, so to speak, set the tone in all spheres of society, and the legal sphere is no exception here. Thus, domestic legal factors are caused by a monopoly on law-making by persons who themselves are interested in solving personal issues or satisfy the interests of particular groups, thus creating "legitimate" grounds for committing crimes. The proposed system of factors for determining crimes against state sovereignty and territorial integrity of the state is interdependent and complementary, since at the heart of everything is a society that, as a litmus test, responds to all the processes that occur and at the same time creates the future. Thus, the formation of criminogenic factors is the presence of raw materials, which in the process of life of society and the state has the final product – crime, in the confrontation of which it is necessary to influence all the elements of the proposed system.

Key words: crime, factors, system, sovereignty, territorial integrity.

Постановка проблеми. Злочинність як небезпечний прояв суспільного життя у своєму розвитку досить часто випереджує кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії, боротьби і профілактики, що мають стримувати, зменшувати і нейтралізувати

не тільки саму злочинність, як об'єктивно існуюче явище, а й фактори, які сприяють її існуванню, розвитку, та породжують нові види злочинів.

Злочинність, як і конкретні види злочинів мають своє відображення у реальному житті у вигляді скоє-

них злочинів, суспільно-небезпечних наслідків, осіб притягнутих до відповідальності та тих, що відбувають покарання. Але такому стану речей передують виникнення цілої низки явищ і процесів (факторів) у житті соціуму, які спонукають, провокують або породжують протизаконні дії, тим самим унеможливають забезпечений стан суспільства.

Встановлення факторів, що детермінують злочини проти державного суверенітету та територіальної цілісності України, не тільки попереджає вчинення зазначених злочинів, а й забезпечує стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави на мікро- і макро- рівнях та є необхідною умовою для стабільного, гармонійного, всебічного розвитку вільного й рівноправного суспільства та прогресивного розвитку суверенної і незалежної держави.

Метою статті є дослідження факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету і територіальної цілісності України з метою їх систематизації.

Виклад основного матеріалу. Сучасну злочинність необхідно розуміти, як складне динамічне явище, результат життєдіяльності окремого суспільства, на стан і динаміку якого впливають безліч різноманітних явищ, процесів, станів різного характеру. У зв'язку з цим детальне, послідовне вивчення різноманітних факторів, їх впливу один на одного, на суспільство, на процеси, які вони запускають, забезпечить якісну, ефективну, комплексну систему заходів протидії злочинності.

Для загального розуміння факторів злочинності можна запропонувати визначення, яке надав К.К. Горяїнов. Зокрема, на його думку, фактором можна вважати причину і умову (необхідне і супутнє), а також явища, які перебувають у функціональному зв'язку і т.п. Під фактором слід розуміти певну властивість соціальних процесів і явищ, їх взаємообумовлених поєднань бути двигуном при формуванні і змінах стану кримінологічної обстановки [1].

Отже, фактори (причини та умови), детермінуючи будь-які злочини, зокрема злочини проти державного суверенітету і територіальної цілісності, є рушійною силою тих процесів і явищ, що у різному співвідношенні впливають на злочинність. Тому цілком закономірно, що фактори детермінації злочинів, співпадають з потребами та проблемами, що виникають у конкретному суспільстві і конкретній державі, а отже, постійно знаходяться у динаміці. Отже, система факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету і територіальної цілісності є такою, що враховує сучасні загрози та ризики.

Розуміючи систему як упорядковану множину взаємозалежних структурованих елементів, щось ціле, створене для цілеспрямованого досягнення мети, можемо виділити фактори детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності України. При цьому варто зазначити, фактори включені нами до системи мають змістовний характер.

Економічному факторові зазвичай відводиться перше місце, оскільки економіка відображає рівень життєдіяльності населення, його соціально-економічну стабільність та конкурентоспроможність країни на міжнародному рівні. Перехідний стан економіки України на сьогоднішній день вже можна визнати як кризовий, критичний, що потребує негайних реформ та модернізації, а також зміцнення економічної безпеки.

Вчені, досліджуючи економіку країни, приділяють увагу різним аспектам які перешкоджають або стримують розвиток національної економіки, а також пошукам шляхів вирішення проблем та стабілізації економічного сектору. При цьому можна базуватися на концепції «магічного п'ятикутника», відповідно до якої основними складниками розвитку економіки є: економічне зростання, повна зайнятість, стабілізація цін, бездефіцитний бюджет і рівновага платіжного балансу [2, с. 8].

Вважаємо достатнім буде розкрити зміст декількох складників, щоб зрозуміти стан сучасної української економіки і його вплив на рівень життя населення. Отже, економічне зростання можна проаналізувати за таким макроекономічним показником, як ВВП. Так, номінальний ВВП на душу населення постійно зростає, тоді як реальний ВВП на одну особу скорочується. Якщо у 2010 році він складав 24798 грн на особу, то у 2016 році реальний ВВП у цінах 2010 року знизився на 5,8% до 23346 грн/особу, що свідчить про зuboження нації [3].

ВВП на душу населення являється одним з найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави. Останній звіт Index of Economic Freedom міжнародної організації The Heritage Foundation містить показники обсягів ВВП та ВВП на душу населення (за ПКС). У 2017 році даний показник в Україні становив 2205 \$, порівняно з провідними країнами світу ВВП України значно відстає та розміщує нашу державу на 133- тій позиції серед 187 країн світу за якими було проведено дослідження [4].

Згідно даних соціологічної групи «Рейтинг», 83% опитаних вважають, що їм не вистає грошей, які вони заробляють, абсолютна більшість наших співвітчизників вважають себе бідним. За даними ООН, в Україні за межею бідності живе 60% населення. А за версією американського видання Bloomberg, Україна у 2017 р. залишається в десятці бідних країн світу (7-е місце) [5].

Згідно із законом Оукена, є залежність між темпом росту ВВП і безробіттям. Безробіття має негативний характер та не може бути доцільним ані в економічному, ані в соціальному плані, оскільки його зростання створює низку проблем: знижується купівельна спроможність населення; скорочується дохідна частина бюджету за рахунок втрати платників податків; збільшується кількість відтоку інтелектуального капіталу за кордон; зростає соціальна напруженість тощо. Безробіття формують такі чинники, як структурні зрушення в економіці, зниження темпів економічного розвитку, співвідношення цін на фактори виробництва, інфляція, недосконале

трудове законодавство, низький рівень професійної підготовки та перепідготовки, недостатній рівень урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу). Це найнижчий результат порівняно з показниками 2014–2017 років, але варто врахувати і той факт, що населення України з кожним роком тане, так у порівнянні з 2014 роком населення України станом на 2018 рік скоротилося на 1,8 %.

У минулому році рівень безробіття в Україні за даними Міністерства фінансів склав 9,1 відсотки без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу). Це найнижчий результат порівняно з показниками 2014–2017 років, але варто врахувати і той факт, що населення України з кожним роком тане, так у порівнянні з 2014 роком населення України станом на 2018 рік скоротилося на 1,8 %.

Ситуація, що складається у економічно активного населення також потребує покращання. Низький рівень заробітної плати (порівняно з 2013 р. на сьогоднішній день мінімальна заробітна плата скоротилася з 152 до 119 \$, середньомісячна заробітна плата з 409 до 223 \$), номінальні соціальні гарантії та умовний характер безпеки праці, це лише коротенький перелік недоліків, що штовхають людей на вчинення різного роду злочинів, здебільшого корисливих.

Суверенітет як політико-юридична властивість та конституційний принцип української держави має подвійний характер: внутрішній і зовнішній, тому постійно перебуває під «подвійним тиском». Внутрішній суверенітет держави має такі ознаки як верховенство, повноту, самостійність і єдність державної влади та її монополне право на законодавчу владу. З наведеного визначення внутрішнього суверенітету стає очевидним, що існування реального внутрішнього суверенітету залежить від двоєдиної мети: потреб населення та спроможності і бажання влади задовольнити ці потреби. Стан сучасної економіки навряд чи дозволяє задовольнити економічні потреби населення, що призводить до різного роду злочинних посягань на державну владу. У той же час, зловживання державною владою в економічному секторі з боку осіб, яким народ делегував владні повноваження, непрофесіоналізм та небажання задовольняти потреби населення призводить до узурпації влади (конституційного всевладдя правлячої еліти) з метою власного збагачення, що також підриває основи внутрішнього державного суверенітету.

Зовнішній суверенітет держави проявляється у незалежності та рівноправності її як учасниці міжнародних відносин, а також недопустимості зовнішнього втручання у внутрішньодержавні справи. У цьому випадку державний суверенітет обмежується дотриманням норм міжнародного права, виконанням зобов'язань за умовами договорів з іншими країнами чи міжнародними організаціями та членством у різних міжнародних організаціях. Доволі складно зберігати власну незалежність і одночасно бути залежним від економічної політики країн світу. За даними Міністерства фінансів України наша країна станом на 31 березня 2019 року має зовнішній борг у розмірі 1.372.157,1 млн грн., що становить 63,9 % сукупного боргу. У цьому випадку держава не може виступати як рівноправний суб'єкт міжнародних відносин і постійно балансує між зовнішніми

вимогами та внутрішніми потребами, які, як правило, не збігаються, чим посилюється підрив авторитету влади, а отже – і державного суверенітету.

Наявність реального суверенітету дає можливість країні зберегти і захистити свою територіальну цілісність. Будучи економічно залежними вкрай складно забезпечити внутрішню єдність країни, оскільки відсутні згуртованість і спільність як в самому суспільстві, так і у відносинах суспільства і держави. На фоні власних економічних негараздів, з одного боку, та прогресивного економічного розвитку країн-сусідів, з другого, у населення може сформуватися почуття несправедливості і як результат бажання виправити ситуацію. На тлі таких почуттів окремі спільноти можуть згуртуватися навколо права на самовизначення та навіть на пошук штучного сепаратизму, і тим привабливішим це буде, чим більше держава порушуватиме права людини та народу, який проживає на цій території.

З зовнішнього боку територіальна цілісність знаходиться під прицілом іноземних держав та їх геополітичних інтересів. Використовуючи на власну користь різні негаразди, насамперед економічні, вони легко провокують процеси, що порушують територіальну цілісність держави. Підтримка у будь-який спосіб іноземними державами різних соціальних груп лише збільшує дистанцію між цими групами та власною державою.

Зазначені зовнішні і внутрішні процеси без сумніву розхитують конституційні принципи державного суверенітету та територіальної цілісності держави, що на сьогоднішній день мають реальне відображення на сході України.

Політичні фактори сучасної злочинності у нашій країні, у першу чергу, зумовлені відірваністю влади (суб'єктів політичної системи) від народу. У цьому разі Конституційні приписи щодо «захист суверенітету і територіальної цілісності України та забезпечення її економічної та інформаційної безпеки найважливішими функціями держави та справою всього українського народу» (ст. 17 КУ) не можуть бути досягнуті. Зрозуміло, що виконання зазначених функцій покладається на політиків, та чиновників, що ними призначаються, а також на представників органів місцевого самоврядування. Сьогодні навряд чи українська політична еліта може похвалитися своїми здобутками.

Користуючись своїм конституційним всевладдям, держава перебрала на себе загальнонародну власність і розподілила її між «своїми». Сконцентрувала в руках фінансово-олігархічних кланів грошові кошти, віддала їм «на відкуп» ресурси державного та місцевого бюджетів. Змусила виробництво працювати на приватні банки, зробивши найприбутковішим в Україні саме перерозподільчий та посередницько-лихварський, а не виробничий капітал... Тотальна корумпованість державної влади не залишила можливості усім, хто живе за рахунок власної праці, малому та середньому бізнесу не лишень вільно діяти, працювати і розвиватись, але й кроку ступити без згоди чиновника, поборів влади чи зазі-

хань на свободу ринку з боку олігархічно-кримінального капіталу[7].

Це проявляється в явній недовірі суспільства до влади, яка стає все більше корумпованою, необґрунтовано привілейованою, безвідповідальною та безконтрольною з боку суспільства.

Така оцінка політичної системи має своє відображення у вигляді виборів Президента України у 2004 році, так звана «Помаранчева революція». Хоча значна частина вчених схвалює «кольорові революції», обґрунтовуючи їх призначення задля утвердження «соціально-політичної та політичної моделі устрою держави та суспільства без військового втручання аби гарантувати їй територіальну цілісність та суверенітет» [8, с. 180]. Є і протилежна думка, яка саме характеризує ситуацію у нашій державі, так, на думку З. Бжезинського «кольорові революції являючи собою інструмент демократизації, сприяють відновленню демократичних свобод в країнах з авторитарним режимом та в країнах з перехідними формами демократії (несталими демократичними режимами)... однак в реальності їх технологічна реалізація супроводжується силовими методами демонтажу, що досить часто призводить до перманентної економічної та політичної дестабілізації, яка порушує ідеологічну стабільність території сучасних держави» [9, с. 178].

І справді, ця думка знайшла своє відображення у наступній революції – Революції гідності, яка була розпочата 2013–2014 роках, наслідки якої ми сьогодні спостерігаємо – окупований Крим та непідконтрольні території Донбасу.

До того ж нерідко у боротьбі за владу представники різних політичних сил з метою задоволення власних амбіцій умисно диференціюють суспільство за різними ознаками, чи то регіональні ознаки, чи то мовні відмінності, тим самим політично подрібнюючи суспільство, що не сприяє збереженню державного суверенітету та територіальної цілісності держави.

Правові фактори, що детермінують злочини проти державного суверенітету та територіальної цілісності держави мають вітчизняну та міжнародну природу.

Варто наголосити, що економічні та політичні фактори, так би мовити, задають тон в усіх сферах життєдіяльності суспільства, і правова сфера не є тут виключенням. Так, вітчизняні правові фактори зумовлені монополією на правотворчість особами, які самі зацікавлені у вирішенні особистих питань або задовольняють інтереси окремих груп, тим самим створюючи «законні» підстави для вчинення злочинів.

Нехтування позитивно-правовими приписами згодом породжують необґрунтованість багатьох нормативно-правових актів, що проявляється у недосконалому, конфліктності їх приписів; відсутність чіткого механізму реалізації норм права; дефекти правосвідомості громадян (правовий нігілізм) та професійної правосвідомості у сфері протидії злочинності; відставання численних норм права

від реальних суспільних потреб; привнесення до сфери суспільних відносин, що регулюються, елементів конфліктності інтересів і поведінки різних соціальних груп; наявність правових передумов для формування колізій правових інтересів у кореспондуючих суб'єктів правовідносин; фінансово-економічна, організаційно-управлінська, наукова, кадрова та інша незабезпеченість практичної реалізації положень численних нормативно-правових актів; криміногенні прогалини у правовому регулюванні численних нормативно-правових актів; необґрунтовано широкі дискреційні повноваження службових осіб, що детермінує корупційну злочинність, тощо [10, с. 77].

Така ситуація у правовій сфері, яка в апriorі покликана захищати права і свободи людини і громадянина, навпаки, все більше занурює суспільство у безвихідь і штовхає на пошуки правди, справедливості та захисту. Результат таких пошуків ми спостерігаємо у різних куточках нашої країни: активне протистояння на сході України, всезагальна бездіяльність під час окупації АР Крим та приховане отримання подвійного громадянства на Закарпатті.

Починаючи з 2014 року, владою України прийнято чимало нормативно-правових актів, які теоретично обіцяють поновити мир у державі, а на справді не створено жодних механізмів із відновлення територіальної цілісності, отже і відновлення суверенітету не відбулося.

Україна є учасницею багатьох двосторонніх і багатосторонніх договорів, отже суб'єктом міжнародного права, за яким всі учасники мають дотримуватись таких обов'язків: 1) не набувати чужої території шляхом погрози силою або її застосування; 2) поважати недоторканність державних кордонів; 3) не використовувати іноземної території без згоди суверена; 4) не використовувати своєї території таким чином, щоб цим заподіявалася шкода територіям інших держав [11, с. 24], а також 5) не здійснювати насильницького розчленування якої-небудь держави; 6) не визнавати територіальних змін, що стали наслідком застосування сили; 7) не інспірувати та не заохочувати сепаратистських рухів з метою штучного поділу території та ін. [12, с. 35].

Останнім часом, на практиці, деякі країни свідома ігнорують ці обов'язки. На підтвердження цього можна навести заяву генерального директора МЗС Великої Британії з безпекових і консульських питань Філіпа Бартона під час виступу на 25-му засіданні Ради міністрів закордонних справ ОБСЄ: «Сьогодні було зроблено багато заяв, що стосувалися викликів у безпековій сфері, які стоять перед Європою. Я б хотів зупинитися на трьох: загроза суверенітету, загроза протистояння, загроза демократії та основним свободам. Глибоко розчаровує те, що кожного року ми сидимо в цій Раді, розуміючи, що не маємо відповідей на ці виклики»; «Якби кожна з країн-учасниць поважала рівність прав на суверенітет та територіальну цілісність, ми не мали б криз в та навколо України, штучно підтримуваних конфліктів» [13].

Відсутність дієвих механізмів впливу на порушників норм міжнародного права серед країн світового співтовариства у поєднанні з вадами вітчизняного законодавства має подвійний вплив: по-перше, зневіра у вирішення проблем у правовій площині (навіть на світовій арені); по-друге, реальні (результативні) приклади досягнення суто власних інтересів у силовий спосіб.

Культурно-психологічні фактори. В українській кримінології поширений соціально-психологічний підхід, згідно з яким причиною злочинності є деформована суспільна психологія, що виступає каталізатором впливу на злочинність інших криміногенних факторів [14, с. 51–52; 15, с. 195–198]. Не дискутуючи і не вдаючись у деталі зазначимо, що такий підхід є обмеженим, зазнаючи критики [16, с. 155]. Доволі корисною при поясненні причин злочинності в нашій державі може бути теорія аномії, яка була обґрунтована французьким вченим Е. Дюркгеймом, а пізніше розвинена американським соціологом Р. Мертоном, який зробив акцент на конфлікті пануючих в суспільстві цінностей та легальних засобів їх досягнення [17, с. 243–322]. Загалом, аномія означає такий стан суспільства, при якому відбувається руйнація базових елементів культури, в першу чергу, ціннісних орієнтирів та етичних норм, особливо за обставин, коли старі вже вичерпали себе, а нові ще не з'явилися або не отримали загального визнання. В умовах аномії неминучим є масове поширення різних форм соціальної патології, включаючи стрімке зростання злочинності [18, с. 116–120]. В. Дрьюмін підкреслює, що в умовах, коли держава свідомо відмежовується від вирішення соціальних проблем, «безнормність» і девіантність стають типовим фактором. Такий соціум продукує прискорену криміналізацію всіх сфер суспільного життя [19; 17].

Сучасний розвиток світових держав вимагає від всіх відповідності до певних стандартів. Наша держава не є виключенням. Дуже важливо у гонитві за світовими «брендами» зберегти свою самобутність, духовні і моральні цінності, які викарбувалися тисячоліттями. Життєво необхідно будувати сучасну культуру з урахуванням інтересів і потреб, у першу чергу, українського суспільства, де не бути місця жорстокості, насиллю, байдужості, нігілізму, безправ'ю, а пануватимуть мир, повага, мораль, де будуть любити дітей та піклуватимуться про стареньких.

Масова свідомість може бути охоплена ідеєю державного суверенітету та територіальною цілісністю держави лише у тому випадку, коли українське суспільство буде мати власні, спільні, позитивні надбання, якими буде дорожити кожен громадянин України від півночі до півдня, від заходу до сходу.

Державний суверенітет, як життєво важливе суспільне явище повинно мати не тільки всезагальне визнання, алей мати реальну можливість свого захисту на всій території країни. Зазначений захист може бути забезпечений наявністю високопрофесійної та боєздатної армії. Сьогодні є низка *військових факторів*, що ускладнюють забезпечення держав-

ного суверенітету та існування країни в стійких територіальних межах. Військові фактори можна розділити на дві підгрупи: військово забезпечення та особовий склад. Першу підгрупу доцільно охарактеризувати як відсутність належного військового забезпечення. Україна – це держава, що не бере участі у гонитві озброєння. Наявність і невиправдана бездіяльність потужного оборонно-промислового комплексу починаючи з 2014 року дає про себе знати. Поряд із проблемами озброєння постає проблема слабо розвинутого логістичного забезпечення (матеріальне, технічне, медичне, транспортне, паливне, харчове забезпечення та експлуатація військової інфраструктури). Усунення цих білих плям має значення не тільки для обороноздатності країни, а для потужного розвитку одного із сегментів економіки.

Можливість своїми силами (наявність сучасного військового озброєння) захистити власну країну дає впевненість особовому складу самовіддано реалізувати свій громадянський обов'язок. У другій підгрупі варто приділити увагу якостям особового складу як професійна придатність та морально-психологічний стан, які є запорукою створення професійної армії.

Останнє місце та не останню роль в системі факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності держави відіграє національний інформаційний простір. Фактори, що провокують зазначені злочини у сфері мас-медіа тісно переплітаються з економічними і політичними.

Найбільшу роль у формуванні й поширенні громадської думки відіграють засоби масової інформації – сукупність сучасних каналів зв'язку (преса, телебачення, радіо мовлення, кіно, відео, Інтернет тощо), за допомогою яких поширюється різноманітна інформація у суспільстві. Формуючи громадську думку, засоби масової інформації, з одного боку, акумулюють досвід і волю мільйонів, а з іншого – впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки, групові дії людей [20].

Об'єднання націй у сильні централізовані держави часто виявлялося можливим завдяки появі преси, яка створила новий вид соціальної спільноти – публіку окремо взятої газети. Члени цієї агрегації розділені відстанями, але об'єднані споживаною інформацією. Преса прискорила і поставила на «потік» вироблення єдиних символів і значень у національному масштабі. Сьогодні ЗМІ не тільки безупинно відтворюють цей процес, але й виводять його на глобальний рівень. Хоча масмедіа покликані вирішувати певні завдання в політичній системі та суспільстві, у реальному житті вони досить самостійні, мають цілі, які часто різняться від потреб суспільства і використовують для їх досягнення різні методи [21].

Слово – дуже потужна зброя, що активно використовується в сучасній інформаційній війні. Але відсутність реальної незалежності ЗМІ не дає можливості пересічним громадянам зрозуміти хто з ким і проти кого воює. В такій ситуації саме народ або окремі суспільні групи стають виконавцями або

жертвами тих чи інших політичних, економічних, кримінальних (національних або іноземних) інтересів.

Висновки. Запропонована система факторів детермінації злочинів проти державного суверенітету та територіальної цілісності держави є взаємообумовленою та взаємодоповнюючою, оскільки в основі всього знаходиться суспільство, яке як лак-

мусовий папірець реагує на всі процеси, що відбуваються, і водночас створює майбутнє з урахуванням набутого досвіду. Отже, утворення криміногенних факторів – це наявність сировини, яка в процесі життєдіяльності суспільства і держави має кінцевий продукт – злочинність, у протистоянні якій необхідно здійснювати вплив на всі елементи запропонованої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горяинов К.К. Криминологическая обстановка (методологические аспекты). Москва : ВНИИ МВД СССР, 1991. 98 с.
2. Мельникова В.І. Національна економіка : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 248 с.
3. Брояка А.А. Макроекономічні показники як індикатори соціально-економічного розвитку країни. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та управління в Україні та світі»*. Полтава : ЦФЕНД, 2017. С. 34–36.
4. Рейтинг стран по ВВП на душу населения 2017. URL: <http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017> (дата звернення: 15.05.2019).
5. Уровень жизни / Украинский выбор. URL: http://vybor.ua/topics/uroven_jizni.html?yclid=953633250901475&gclid=EAlalQobChMlwp2qygzX2AIVlx0YCh1BJ%20ADLEAMYASAAEgLgs_D_BwE (дата звернення: 15.05.2019).
6. Задорожнюк Н.О., Митрошак Ю.М., Моторнюк І.В. Розвиток економіки України на основі концепції «магічного п'ятикутника». *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 205–209.
7. Бевз Т.А. Суверенітет як невід'ємна ознака держави у документах і практиці українського державотворення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 3 (65). С. 190–212. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_suverenitet.pdf (дата звернення: 10.05.2019).
8. Най Дж. С. Гибкая власть: Как добиться успеха в мировой политике. Москва : Фонд Социо-прогностических исследований «Тренды». 2006. 224 с.
9. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. Москва, 1999. 345 с.
10. Криминологія. Академічний курс / за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
11. Клименко Б.М. Государственная территория. *Вопросы теории и практики международного права*. Москва : Международные отношения, 1974. 168 с.
12. Волова Л.И. Принцип территориальной целостности и неприкосновенности в современном международном праве. Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 1981. 192 с.
13. Європа стоїть перед загрозами суверенітету та демократії – МЗС Британії. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-world/2595880-evropa-stoit-pered-zagrozami-suverenitetu-ta-demokratii-mzs-britanii.html> (дата звернення: 29.04.2019).
14. Даньшин И.Н. Курс лекций по криминологии / под ред. проф. И.Н. Даньшина, В.В. Голины. Харьков : Одиссей, 2006. 280 с.
15. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. 424 с.
16. Бачинин В.А. Методологические проблемы каузально-детерминационного анализа правовых реалий. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 2007. № 6. С. 149–158.
17. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. Москва : АСТ : ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 873 с.
18. Гишинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. 2-е изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2009. 501 с.
19. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 40 с.
20. Дзюба М.Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ, 2008. С. 77–81.
21. ЗМІ як засіб формування громадської думки. *Dovidka.biz.ua*. URL: <https://dovidka.biz.ua/zmi-yak-zasib-formuvannya-gromadskoyi-dumki/> (дата звернення: 08.05.2019).
22. Довідник цікавих фактів та корисних знань – *Dovidka.biz.ua*. URL: <https://dovidka.biz.ua/zmi-yak-zasib-formuvannya-gromadskoyi-dumki/> (дата звернення: 08.05.2019).